

اسلام گنجینہ

مدیر: حلیم ثابت

۱۱ جمادی الآخرہ ۱۳۳۲

۲۴ تیسان ۱۳۳۰

صفحہ ۷

پیل ۱

ایتمک ایستلر ؛ هر شمشهك چاقیشده اوافق برقاچ آدیم آتارلر ... اوزرلرینه
ظلمت چو کونجه یینه دوره قالیرلر . اکر جناب حق ایسته ایدی حقیقه
اونلرک قولاقلرینی وکوزلرینی بوتون ، بوتون آلیر ایدی ؛ شبهه سز ، جناب
حق هر شیئه قادردر .

بایزید در معاملرندن

شرف المصیبه

فقه

اجتهاد و تقلید

بیانه حاجت یوقدرکه اصل احکام شرعیه ، دوغریدن طوغری به جناب
شارع طرفندن وضع ایدیلن احکامدر . شارعدن باشقه هیچ برذاتک شریعت
نامه احکام وضع اتمکه حق و صلاحیتی یوقدر . دینده ، شریعتده وکالت
جاری اوله ماز . بوبدیهدر ، بونده هیچ بر صاحب عقل و عرفان ، تردد ایتمز .
مورد نصده اجتهاده مساع یوقدر قاعده فقهیه سنک اساسی ده بودر .

ایشته بواساسه مینیدرکه احکام شرعیه استباطنده اصل اولان کتاب ایله
ستدر . آنجق آیات قرآنیه واحادیث نبویه ، تحدت ایدن وایده جک اولان
بالمله حادثات حقوقیه بی ، علی وجه التفصیل فرداً فرداً محتوی اولدیغندن
عهد نبوتده بیله قیاس واجتهاد طریقله استخراج احکام خصوصه مساعد
نبویه ارزان بویورلمشدر . مؤخرأ ممالک اسلامیتهك توسعی حسیله زراعت ،
تجارت وسائرده خلقك مناسبات ومعاملاتی تکثر وتنوع اتمکه باشلادی .
بومناسبتله ده نصوص شرعیتهك ناطق اولدیغنی مختلف وبك چوق مسائل فقهیه
تحدت ایدر اولدی . مسائل واختلافات واقعیه بی ، ممکن اولدیغنی قدر احکام
شرعیه دائره سنده حل وفصله مجبور اولان علمای اسلام ، دها زیاده براعتای
مخصوص ایله طریق اجتهاده توسل ایتدیلر . بالعموم نصوص وارده بی برر برر
تحریر وتبع ایله احکام فرعیده مایه التطبيق اوله جق اساسات شرعییه بی استخراج ،

قواعد اجتهادیه بی وضع ایلدیلر . بونکله ده اکتفا ایتیموب اخلافه سهولت اولمق ایچون ایلریده تگون ایدءجك پك چوق حادثات حقوقیه بی برر قضایای فرضیه حاله اقراغ ایدءرك بونلرك احکامی ، وضع ایتدکری قواعد اصلیه اوزرینه تقریع ایتدیلر .

ایشته علم فقه ایله علم اصول فقه ، بوضورتله ظهور ایتمش وعلوم اسلامیه میانده اك بویوك واك متین ایکی علم مخصوص حالئ اکتساب ایله مشدر . لکن تقلید ، اجتهاده منافی اولدینی جهته هر مجتهد ، اجتهاداتی کندی آکلایشنه بنا ایتمش و بناء علیه كرك وضع اصول و كرك تقریع فروع خصوصنده هیچ بری دیگری تقلید ایله مشدر . بونك نتیجه سی اولمق اوزرده پك چوق مذاهب فقهیه حصواه کلشدر ، و هر بری مؤسسك نامنه اضافله یاد اولونمقده بولونمشدر . نته کیم زمانمزه موجود اولان مذهب حنفی ، مذهب شافعی ، مذهب مالکی و مذهب حنبلی بوجمله دندر . مذاهب مذکور دن هر بری ، مؤسسری طرقتدن وضع ایدیلن اصول و قواعد مخصوصه نتیجه سی اوله رق میدانه کلدیکی و بوضورتله بر علم مخصوص حالئ اکتساب ایتدیکی جهته بوجهتی اشراب ایچون بومذاهب فقه حنفی ، فقه شافعی ، فقه مالکی و فقه حنبلی اطلاق اولونور .

اوائله مذاهب فقهیه بودرت مذهب دن عبارت دکلدی ، مجتهدلرك عددی نسبتنده متعدد و متکثر ایدی . درت یوز سنه عجریه سنه کلتجهیه قدرده خلقتک باشی بر مذهب باغلی دکلدی . هر کس اوکرنمک ایتدیکی مسئله بی ، دیلدیکی و یا تصادف ایله دیکی مجتهد صورار و آلاجنی جواب ایله عامل اولوردی . بالآخره دیگر مذاهب اربابی منقرض اولمش و صکره کلن علمای اسلام ، ذکر اولونان درت مذهب دن برنی اختیار ایدءرك آنك مسائلنی ضبط وقواعدینی تحقیق ایله اشتغال ایله مش اولدقلرندن مذاهب سائرء کلیاً انقراضه اوغرامش و یالکز شو درت مذهب ، زمانمزه قدر موجودیتنی محافظه ایدء بیلمشدر . بونلردن مذهب حنبلی ده بوکون انقراض بولمق اوزره در اتباعی پك زیاده آزالمشدر .

خلاصه بومذاهبه دائر تدوین اولونان مؤلفات فقهیه ، تتبع ایدیه جك اولورسه کورولورکه محتوی اولدقلری مسائل فقهیه نك اکثریسی ، نصوص

شرعیہ دن زیادہ قیاس و اجتہادہ مستنددر . ہاہ فقہ حنفیہ اکثر مسائل قیاسہ استناد ایتدیرلش ، بعضری دہ استحسان طریقہ استخراج اولومشدر . ایستہ بوندن اولکی مقالہ دہ بیان اولونان منافع مغصوبہ تک مضمون اولوب اولیہ جفتہ دائر امام اعظم ایلہ امام شافعی آرہ سندہ مختلف فیہ اولان مسئلہ فقہیہ ، بو قیلدندر . مشار الیہماتک بومسئلہ حنفیہ کی مطالعات اجتہادیہ لری بیلینہ جک اولور ایسہ حقیقت دہا زیادہ تنور ایتش اولور . بوملاحظہ یہ مینی طرفینک بومسئلہ دہ کی دلائلی بروجہ ، آتی نقل اولونور :

امام اعظم حضرتلری بویوریورلرکہ منفعت ، مضمون دکلدرد . چونکہ برکرہ منفعت ، عین مغصوبک جزئی دکلدرد . ثانیاً مغصوب منہک یعنی صاحب مالک یدندہ ایکن حاصل اولامشدر . بلکہ غاصبک یدندہ کندی فعل وکسیلہ حاصل اولامشدر . « کل الناس احق بکسبہ » حدیث شریفی منطوقچہ ہرکس ، کندی کسبہ سائرلرندن احق اولدیغی جہتلہ غاصب ، کسی سیلہ اول منفعتہ مالک اولور . بناءً علیہ ضمان لازم کلز . چونکہ برانسان کندی ملکنی ضامن اولماز .

منافع مغصوبک ، مغصوب منہک ملکی اولدیغی قبول وتسلیم ایتدیکنز تقدیردہ دخی غاصبہ ضمان ترتب ایتمز . زیرا منفعتی اتلاف قابل دکلدرد . چونکہ منفعت دینیلان شی ، اعراض غیرباقیہ دندر ، وجودیلہ برابر منعدم اولور ، ایکی زماندہ بقاسی یوقدر . بقاسی اولیان شیک اتلافی ایسہ متصور دکلدرد . زیرا برشیک اتلافی ، انجی آنک حال بقاسندہ وارد وحاصل اولہ یلیر . فرض ایدہ لم کہ منفعتی اتلاف ، ممکن اولسون ؛ فقط بو تقدیردہ دخی ضمان لازم کلز . چونکہ « من اعتدی علیکم فاعتدوا علیہ بمثل ما اعتدی علیکم » نص جلیلی اقتضاسنجہ ضمانتک شرط اساسی ، مضمون ایلہ بدل ضمان آرہ سندہ مماثلتدر . منافع ایلہ اعیان آرہ سندہ ایسہ مماثلت یوقدر . اشبو فقدان مماثلت قضیہ سی ایکی طریق ایلہ اثبات اولونور . بری منفعتدن مالیت وتقومک تقی ، دیکری منفعت ایلہ عین بیتدہ مالیتدہ تفاوت فاحشک اثباتیدر .

طریق اول — منفعت مال دہ دکلدرد ، منقوم دہ دکلدرد . بناءً علیہ عندالاتلاف مال ایلہ مضمون اولہ ماز . لاشہ وخر کی . اولاً ، منفعت مال دکلدرد . چونکہ

مال ، وقت حاجت ایچون ادخار اولونه یلن شیئک اسیدر . زیرا بر شیئک صفت مالیتی ، آنجیق تمول ایله حاصل اولور . تمول ایسه بر شیئی وقت حاجت ایچون ادخار وصیانتدن عبارتدر . اتلاف ایله انتفاع خصوصی ، تمول دکلدر . آنک ایچوندوکه اکل و شربه تمول اطلاق اولونماز . منفعت ، حرکت کبی اعراض غیر باقیه دن اولدینی جهته ایکی وقته باقی قالماز ، وجود بولور بولماز منعدم اولور . بوسیه مبنی منفعتده تمول ممکن اولماز . بناء علیه منفعت ، صفت مالیت ایله اتصاف ایدمهز .

ثانیاً ؛ منفعت مقوم دکلدر . چونکه برشی ، مقوم اولوق ایچون ایکی شرطک وجودی لابد دز . بری اول شیئک موجود اولسی ، ایکنجیسی محرز بولوتمبیدر . معدومه شی اطلاق صحیح اولدیغندن برشی صفت تقوم ایله اتصاف ایدمه یلمک ایچون اول امرده موجود اولسی اقتضا ایدر . یالکز موجود اولوقده کافی دکلدر . محرز اولوقده ایجاب ایدر . زیرا آو ، خدایی ثابت اوت کبی بر طاقم شیلر واردر که بونلر اساساً مال اولدقلری حالدیه قبل الاحراز مقوم دکلدرلر . احراز که بر شیئی اله کچیرمک دیمکدر ، ایکی زمانده بقاسی اولیان شیده تحقق ایتمز . بو جهته منفعتی احراز قابل اولماز . او حالده ده منفعت مقوم اوله ماز .

منافع ، محل منفعتک احرازی سیله محرز اولور طرزنده اعتراض ایدیه جک اولور ایسه جواباً دینیلیر که منافع مغضوب ، غاصبک یدنده تحدت ایتدیکی جهته بو بایده کیفیت احراز ، غاصب ایچون ثابت اولور ، مغضوب منه ایچون دکل ، غاصبک احرازی ایسه مستلزم ضمان دکلدر . کیفیت احرازک ، مغضوب منه ایچون ثبوتی فرض ایدلدیکی صورتده دخی ضمان لازم کلز . زیرا اشبو احراز ، احراز ضنیدر ، قصده مقرون دکلدر . احراز ، معتبر و موجب ضمان اولوق ایچون قصده مقرون اولوق شرطدر . بو علتیه منیدر که بر کیسه نك اراضینده خدایی ثابت اوتلری ، دیگر بر کیسه اتلاف ایله ضمان لازم کلز . چونکه صاحب ارض ، بو اوتلری قصداً احراز ایله مه مشدر . آنلرک احرازی ارضه تبعاً ثابت اولمشدر که احراز ضنیدر ، قصده مقارن دکلدر .

ازمیر مبعوثی

یتدی